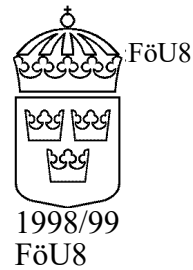

Försvarsutskottets betänkande

1998/99:FöU8

Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten

Sammanfattning

I betänkandet föreslås att riksdagen bifaller regeringens förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten. För den som tjänstgör i internationell fredsfrämjande verksamhet är risken att skadas och invalidiseras högre än i många andra verksamheter. Vissa regler föreslås därför för att förbättra det socialrättsliga skyddet. Försvarsmaktens ansvar för rehabilitering av personer som skadas under sin anställning i utlandsstyrkan förtydligas och förstärks. På en punkt vill emellertid utskottet gå längre än regeringen. Utskottet vill att livränteunderlaget skall vara minst sju basbelopp, i stället för regeringens förslag om minst fem basbelopp, för den som skadas i sin utlandstjänstgöring och får en varaktig nedsättning av sin arbetsförmåga.

Som ett led i arbetet med att söka minska risken för skador och invaliditet för de anställda i utlandsstyrkan föreslår regeringen att vissa delar i arbetsmiljölagen (1977:1160) skall gälla även utomlands. Den nya lagen innehåller också viss särreglering av arbetsrättslig karaktär. Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1999.

Propositionen

Regeringen yrkar i proposition 1998/99:68 Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten:

att riksdagen antar regeringens förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.

Motionerna

Motioner med anledning av proposition 1998/99:68 Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten

1998/99:Fö17 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar om följande ändring av 5 § tredje stycket i förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten: "Vid tillämpning av lagen om arbetsskadeförsäkring utgör livränteunderlaget minst sju basbelopp",

2. att riksdagen beslutar om följande ändring av 6 § punkt 3 i förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten: "- - - ansvara för att den ska-

dade får tillgång till lämplig yrkesutbildning eller fortbildning som är ägnad att stärka hans eller hennes förvärvsförmåga.”,

3. att riksdagen beslutar om följande ändring i 7 § förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten: ”Försvarsmakten har också ansvaret för andra åtgärder som främjar den skadades återgång till arbetslivet samt anskaffande av hjälpmedel som den skadade behöver.”,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om författningsskomentaren till 8 § och om rehabiliteringstidens längd,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation när det gäller deras möjligheter att vara nära den skadade,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation när det gäller en skadads möjligheter att få stöd av flera anhöriga än en person,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation när det gäller anhörigas resmöjligheter och möjligheter att besöka den skadade,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation när det gäller ersättning i samband med en anhörigs besök hos den skadade,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation när det gäller ersättning för förlorad arbetsinkomst vid besök hos den skadade,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de anhörigas situation och om att ersättning enligt 11 § till dessa bör omfatta kostnader som uppkommit efter utgången av 1992.

1998/99:Fö18 av Lars Ångström m.fl. (mp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den föreslagna lagens tillämpningsområde,

2. att riksdagen beslutar om sådan ändring i 5 § Förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten att livränteunderlaget skall utgöra minst sju basbelopp,

3. att riksdagen beslutar om sådan ändring i 8 § Förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten att Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar inte skall tidsbegränsas,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om incidenter med radiologiska, biologiska eller kemiska ämnen.

1998/99:Fö19 av Marianne Andersson (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att förändra och förtydliga i förslaget till lag om utlandsstyrkan.

1998/99:Fö20 av Henrik Landerholm m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning, rehabilitering och förebyggande arbete vid olyckor och skador vid tjänstgöring i utlandsstyrkan och vid värnpliktstjänstgöring.

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om livränteunderlaget,
2. att riksdagen beslutar att 6 § lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten skall ges följande lydelse: 6 § Om någon skadas under anställning i utlandsstyrkan, åligger det Försvarsmakten i samråd med den skadade att
  - a) utreda behovet av åtgärder för att den skadade skall återfå full arbetsförmåga eller för att stärka den skadades möjligheter att i framtiden försörja sig genom förvärvsarbete,
  - b) om det är möjligt, ge den skadade lämplig arbetsträning inom ramen för Försvarsmaktens verksamhet, samt
  - c) se till att den skadade får tillgång till lämplig yrkesutbildning eller fortbildning som är ägnad att stärka hans eller hennes förvärvsförmåga,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att skador skall omfatta såväl psykiska som fysiska skador,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om social rehabilitering,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett livslångt rehabiliteringsansvar,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att jämförelsen mellan anhöriga till skadade och vittnen i lagförslaget bör strykas,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att de anhörigas rättighet till ersättning skall börja tillämpas samtidigt som den skadades,
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att regeringen bör återkomma till riksdagen med en redovisning för de kostnader som den nya lagen medför,
9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en prövning av huruvida bestämmelserna i lagen kan tillämpas för skadade efter utgången av år 1948,
10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utvärdering av lagen inom fem år efter att den trätt i kraft.

Utskottet

Regeringen

Ärendet och dess beredning

Den 23 januari 1997 beslutade regeringen om direktiv (dir. 1997:21) till en särskild utredare med uppdrag att se över reglerna för Försvarsmaktens fredsfrämjande verksamhet utomlands. Utredningen som antog namnet Utredningen om utlandsstyrkan fick i uppdrag att samla grunderna för verksamheten, anställning av personal samt personalens skyldigheter och förmåner i en förordning. Utredningen skulle också göra en saklig prövning av gällande regler och rutiner, främst med inriktning på dem som tillämpas vid personskador, samt lämna förslag till förbättringar. Utredningens förslag kräver delvis lagform varför utredningen lämnat förslag till en lag om ut-

landsstyrkan inom Försvarsmakten. Huvuddelen av utredningens förslag finns i en till lagen knuten förordning om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.

I propositionen har regeringen följt Lagrådets förslag att inte genomföra ett förbud mot överklagande i vissa fall. Detta har resulterat i att regeringen har formulerat om lagförslaget i de delar det behandlar rehabilitering och ersättning till anhöriga så att det får karaktären av rättighetslagstiftning och därmed bättre lämpar sig för en eventuell domstolsprövning.

I propositionen föreslås en lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten. För den som tjänstgör i internationell fredsfrämjande verksamhet är risken att skadas och invalidiseras högre än i många andra verksamheter. Regeringen föreslår därför vissa regler för att förbättra det socialrättsliga skyddet. Försvarsmaktens ansvar för rehabilitering av personer som skadas under sin anställning i utlandsstyrkan förtydligas och förstärks.

Som ett led i arbetet med att söka minska risken för skador och invaliditet för de anställda i utlandsstyrkan föreslår regeringen att vissa delar i arbetsmiljölagen (1977:1160) skall gälla även utomlands. Den nya lagen innehåller också viss särreglering av arbetsrättslig karaktär. Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1999.

Lagförslaget framgår av bilaga 1 till detta betänkande.

Lagens tillämpningsområde

Regeringen föreslår att den nya lagen skall tillämpas på alla som är anställda i utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.

I utlandsstyrkan anställs endast den personal som behövs för internationell verksamhet utomlands för vissa i lagen angivna syften.

Som skäl för regeringens förslag anges att särregleringarna som föreslås i denna lag är motiverade med hänsyn till den specifika hotbild som tjänstgöringen i utlandsstyrkan medför. Regeringen vill med lagförslaget öka skyddet för den enskilde när denne ställer upp i en för den enskilde, relativt sett, farlig verksamhet. Arbetet utförs på platser där väpnade konflikter pågår eller där det finns risk för sådana. De föreslagna bestämmelserna bör tillämpas på sådan personal som särskilt anställs för tjänstgöring i utlandsstyrkan. Bestämmelserna bör omfatta såväl militär som civil personal. Utredningen har föreslagit att endast den personal som behövs för internationell fredsfrämjande verksamhet får anställas. Vidare har utredningen ansett att man därför i lag måste definiera vad som avses med internationell fredsfrämjande verksamhet. Även regeringen anser att det i lagen bör anges för vilken verksamhet som personal får anställas i utlandsstyrkan.

Fredsfrämjande verksamhet är inte något helt entydigt begrepp. Fredsfrämjande verksamhet bygger i regel på beslut av Förenta nationerna. Någon definition av begreppet finns dock inte i FN-stadgan. I stället har en avgränsning av vad som hör till fredsfrämjande verksamhet vuxit fram efter hand.

I stället för en definition av vad som är internationell fredsfrämjande verksamhet bör man i lagen ange den verksamhet som avses och för vilken anställning i utlandsstyrkan får ske. Denna verksamhet är sådan som utförs i

syfte att avvärja risk för en väpnad konflikt, hejda en pågående väpnad konflikt, övervaka överenskommelser om fred och vapenstillestånd eller skapa förutsättningar för varaktig fred och säkerhet genom humanitärt arbete i samband med en väpnad konflikt. De nämnda uppgifterna kan innebära såväl väpnad tjänst och våldsanvändning som humanitärt arbete. I uppdraget kan också utbildnings- och informationsinsatser ingå. Avgränsningen i lagen innebär att man inte kan anställa personer i utlandsstyrkan som tjänstgör utomlands med enbart humanitärt arbete utan någon anknytning till en väpnad konflikt, t.ex. personal som deltar för att rädda liv eller bygga upp en infrastruktur i ett land som drabbats av en naturkatastrof. Däremot finns det inget som hindrar att regeringen för ett visst uppdrag beslutar att bl.a. motsvarande rehabiliteringsbestämmelser som här föreslås för utlandsstyrkans personal skall gälla även för grupper som tjänstgör under andra mycket riskfyllda betingelser.

Att verksamheten skall vara internationell innebär inte att all tjänstgöring måste ske utomlands men att de huvudsakliga arbetsuppgifterna skall vara förlagda till utlandet och att tiden i Sverige i princip bara bör ägnas åt förberedelser och efterarbete.

Tillämpningen av vissa lagar

Försvarsmaktens arbetsmiljöansvar

Regeringen föreslår att arbetsmiljölagen (1977:1160) till viss del skall gälla även när utlandsstyrkan inom Försvarsmakten tjänstgör utomlands.

Som skäl anger regeringen att grunden för arbetsmiljöarbetet i Sverige är bestämmelserna i arbetsmiljölagen. Syftet med arbetsmiljölagens bestämmelser är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att uppnå en god arbetsmiljö. Inom Försvarsmakten har osäkerhet rått i fråga om i vilken omfattning arbetsmiljölagen är tillämplig vid utlandsstyrkans verksamhet utomlands. Skadeförebyggande arbete har dock alltid förekommit.

I förarbetena till arbetsmiljölagen sägs att lagen i princip inte är tillämplig utanför landets gränser. Av förarbetena framgår dock också att lagen bör tillämpas i möjlig utsträckning vid svenska beskickningar och missioner.

Anställningsavtal i utlandsstyrkan får anses ha en sådan anknytning till Sverige att svensk lag bör tillämpas även när tjänstgöringen sker utomlands. De ambitioner som finns på arbetsmiljöområdet bör om möjligt även beaktas hos svenska myndigheter utomlands. Regeringen anser därför att det finns starka skäl för att delar av arbetsmiljölagen skall gälla utlandsstyrkan även utomlands.

De delar av lagen som enligt regeringen bör tillämpas finns främst i 2 och 3 kap. I 2 kap. regleras närmare hur arbetsmiljön skall vara beskaffad i olika hänseenden, medan bestämmelser om arbetsgivarens och arbetstagarens allmänna skyldigheter finns i 3 kap. Utöver detta finns det anledning att tillämpa vissa av bestämmelserna i 6 kap. Detta behandlar samverkan mellan

Även om de ovan nämnda bestämmelserna i arbetsmiljölagen som huvudregel bör tillämpas, kan emellertid tjänstgöringsförhållandena vara sådana att det i vissa fall inte är fullt möjligt. Det kan därför finnas anledning att i viss mån begränsa skyldigheten att tillämpa de nämnda bestämmelserna. En lämplig begränsning är att de skall tillämpas om inte tjänstgöringsförhållandena hindrar det. Denna begränsning skall tolkas restriktivt. Det bör krävas att varje enskilt undantag från tillämpning av arbetsmiljölagen framstår som rimligt med hänsyn till den rådande situationen. De skadeförebyggande åtgärderna får inte innebära att Sverige inte kan uppfylla sina åtaganden i den internationella verksamheten. Att svensk trupp i vissa fall står under utländskt befäl bör därför normalt sett inte föranleda någon förändring i t.ex. skyddsombudens och skyddskommittéernas verksamhet.

Anställningsform, semester och arbetstid m.m.

Regeringen föreslår att bestämmelsen i 12 § semesterlagen (1977:480) hur semesterledighet skall förläggas inte skall tillämpas på den som är anställd i utlandsstyrkan. Inte heller arbetstidslagen (1982:673) skall tillämpas på den som är anställd i utlandsstyrkan.

I lagen regleras att en anställning i utlandsstyrkan skall vara tidsbegränsad och vad som skall gälla vid uppsägning av anställning före anställningstidens utgång. I lagen skall också anges att det inte behöver lämnas besked enligt 15–17 §§ lagen (1976:580) om anställningsskydd om att tidsbegränsad anställning inte kommer att fortsätta.

Regler vid prövning av arbetsskada

Regeringen föreslår att vid tillämpning av lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring skall, om övervägande skäl talar för det, alla skador som inträffar från det att den första färden till tjänstgöringsplatsen påbörjas och till det att den sista färden från tjänstgöringsplatsen avslutats anses som arbetsskada. Undantag görs för semester eller motsvarande ledighet som tillbringas utom tjänstgöringslandet.

De bevisregler i LAS eller LSP som är förmånligast för den enskilde skall tillämpas vid prövning av om en anställd har drabbats av en arbetsskada under ifrågavarande period.

Livränteunderlaget utgör vid tillämpning av lagen om arbetsskadeförsäkring minst fem basbelopp.

Som skäl för förslaget anger regeringen att i 17 § förordningen (FFS 1984:31) om förmåner till anställd i utlandsstyrkan inom Försvarsmakten föreskrivs att ersättning för sjukdom eller skada som uppkommit under tjänstgöring utomlands utgår enligt de grunder som anges i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. I tjänstgöringen utomlands inbegrips färd från Sverige till förrättningsplatsen och åter. En förutsättning för ersättning är dock att skadan eller sjukdomen skulle ha medfört rätt till ersättning enligt

lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd, om den lagen hade varit tillämplig på den anställde. Regeln innebär att prövningen av om en skada eller sjukdom ådragits i arbetet skall göras enligt antingen lagen om arbets-skadeförsäkring eller lagen om statligt personskadeskydd beroende på vilken av lagarna som ger det förmånligaste resultatet för den enskilde. Regleringen innebär också att bevisreglerna i 7 och 8 §§ lagen om statligt personskadeskydd skall tillämpas om dessa är förmånligare än LAF:s bevisregler.

Utlandsstyrkans personal tjänstgör under speciella förhållanden. Hotbilden är i princip densamma, oavsett om utlandsstyrkans personal ligger och sover, äter mat, ägnar sig åt vapenvård eller tjänstgör i skarpa lägen. Med hänsyn till den hotbild som finns på platser dit utlandsstyrkan skickas och för att söka åstadkomma klara och enkla regler anser regeringen att det finns skäl att i denna lag särskilt klargöra vilken tid som det skydd som skall gälla för anställda i utlandsstyrkan skall omfatta och att även fritidsskador skall inbegripas. Regeringen anser dock att det inte finns någon anledning att låta det stärkta skyddet även omfatta semestervistelse på orter där hotbilden saknas. Undantag görs därför för ledighet som inte tillbringas i tjänstgöringslandet, om inte särskilda skäl talar för att skyddet skall gälla även då. Särskilda skäl är t.ex. att kortare ledighet förläggs till en plats i närheten av missionsområdet där hotbilden för den enskilde på grund av hans eller hennes anställning i utlandsstyrkan är densamma som på tjänstgöringsplatsen.

Den som till följd av en arbetsskada har fått sin förmåga att skaffa sig inkomst genom arbete nedsatt har enligt lagen om arbetsskadeförsäkring i vissa fall rätt till livränta. Regeringen anser att ett garanterat livränteunderlag bör gälla för den aktuella gruppen och att fem basbelopp är väl avvägt.

Rehabiliteringsansvaret

Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar

Regeringen föreslår att om någon skadas under anställningen i utlandsstyrkan skall Försvarsmakten utreda rehabiliteringsbehovet, planera insatserna samt stödja och hjälpa den skadade så att han eller hon får lämplig arbetsträning eller utbildning.

Försvarsmakten skall ekonomiskt bidra till en utbildning som motiveras av eller förlängs till följd av skadan.

Försvarsmakten skall även ekonomiskt bidra till andra särskilda rehabiliteringsinsatser.

Som skäl för regeringens förslag anges att sedan den 1 januari 1997 har Försvarsmakten ett rehabiliteringsansvar för alla som varit anställda i utlandsstyrkan och som skadats efter år 1992. Detta är reglerat i 15 § förordningen (1984:309) om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten. Ansvar innebär att Försvarsmakten skall se till att de rehabiliteringsuppgifter som en arbetsgivare har enligt 22 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring fullgörs. Ansvar frångår inte den skadades eventuella arbetsgivare dess ansvar för rehabilitering av den skadade.

Försvarsmakten är en arbetsgivare med goda förutsättningar att ha en väl fungerande organisation för att fullgöra ett långtgående rehabiliteringsansvar.

Det är en fördel för den enskilde om rehabiliteringsansvaret ligger hos Försvarsmakten. Försvarsmakten torde ha bättre möjligheter att se till den enskildes särskilda behov och situation eftersom myndigheten på ett annat sätt än försäkringskassan kan ha förståelse och kunskap om den mycket speciella verksamhet som den skadade har tjänstgjort i. Sammantaget anser regeringen att det finns skäl att komplettera rehabiliteringsansvaret så som det är reglerat i 22 kap. lagen om allmän försäkring och att särskilt ange Försvarsmaktens ansvar i detta avseende.

Försvarsmakten bör få så stor handlingsfrihet som möjligt i sitt arbete med att rehabilitera personer som skadas i sin tjänstgöring i utlandsstyrkan. Det skall vara möjligt för Försvarsmakten att finna den bästa möjliga lösningen för varje enskild person som behöver sådana åtgärder. Ingen skada är lik den andra och framför allt har varje enskild individ sina specifika behov som behöver tillgodoses för att det bästa möjliga rehabiliteringsresultatet skall kunna uppnås.

Allmänna bestämmelser om rehabilitering av skadade finns i 22 kap. lagen om allmän försäkring. Regeringens lagförslag är att se som en förbättring av, och ett komplement till, den lagens bestämmelser. Lagförslagets bestämmelser är centrala för den enskilde som skadats. Reglerna utgör en del av ett regelkomplex för rehabilitering. Det är mest naturligt och lämpligt att även dessa bestämmelser regleras i lag. Samtliga bestämmelser om rehabilitering som är av central betydelse får då samma dignitet i lagteknisk mening.

En särskild fråga är vid vilka psykiska besvär Försvarsmakten skall bistå en tidigare anställd. Enligt regeringens uppfattning är det endast i de fall då de psykiska besvärerna tydligt har sin orsak i händelser efter det att anställningen upphört eller i andra faktorer som uppenbart saknar samband med tjänstgöringen som Försvarsmakten inte bör ha något ansvar för att bistå med stöd till rehabiliteringen.

Begränsning av rehabiliteringsansvaret i tiden m.m.

Regeringen föreslår att Försvarsmaktens sociala och arbetslivsinriktade rehabiliteringsansvar enligt denna lag skall bestå under tre år. Tiden skall dock kunna förlängas med ytterligare två år.

Försvarsmakten skall samarbeta med andra berörda myndigheter och samordna sina rehabiliteringsinsatser med eventuell annan arbetsgivares åtgärder.

Som skäl för regeringens förslag anges att rehabiliteringsinsatserna enligt lagen om allmän försäkring under tid för utbildning i princip är begränsade till ett års tid med rehabiliteringspenning. Vissa möjligheter till förlängning finns dock. Arbetsgivares rehabiliteringsansvar gäller dock så länge anställningen fortgår.

Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar bör bestå under en längre tid. Regeringen anser att tre år är en rimlig gräns. I vissa fall kan det dock vara befogat med ännu längre tid. Vid vissa svårare skador kan arbetsträning m.m. ta särskilt lång tid i anspråk. Det kan också förekomma att den utbildning som ansetts lämplig tar längre tid än tre år. Det bör därför finnas möjlighet att

utsträcka ansvaret ytterligare två år om det finns särskilda skäl. Om en rehabiliteringsåtgärd befinner sig i sitt slutskede när denna tid löpt ut finns det inget som hindrar Försvarsmakten att låta slutföra åtgärden.

Vid sidan av Försvarsmakten finns myndigheter och andra som har ansvar för rehabiliteringen av en skadad. I de flesta fall är deras inbördes samarbete reglerat och beroende av vilken ställning den skadade har, t.ex. som arbetstagarare. Att någon skyldighet för de andra inblandade att samarbeta med Försvarsmakten inte följer av regleringen hindrar inte att Försvarsmakten åläggs att samarbeta med exempelvis försäkringskassan och länsarbetsnämnden. Med hänsyn till att även dessa myndigheter har ansvar för rehabilitering och att Försvarsmaktens insatser kan främja rehabiliteringen borde inga hinder föreligga för samarbetet.

Ersättning till anhöriga

Regeringen föreslår att anhöriga till den som skadas skall få ersättning för vissa kostnader från Försvarsmakten.

Som skäl för regeringens förslag anges att det ofta är ytterst väsentligt för resultatet av övriga rehabiliteringsinsatser att de anhöriga engagerar sig i rehabiliteringen av en skadad. Försvarsmakten bör därför sträva efter att i samråd med den skadade uppmuntra och stödja sådant engagemang från de anhörigas sida. Ibland kan dock en medverkan i rehabiliteringen bli omfattande eller på annat sätt mycket ekonomiskt känbar för den anhörige, samtidigt som rehabiliteringssynpunkter talar starkt för att den anhöriges insatser bör fortsätta. Regeringen anser att Försvarsmakten i sådana fall skall ge den anhörige skälig ersättning för de kostnader som uppstår. Det kan t.ex. röra sig om ökade boendekostnader, kostnader för barntillsyn, kostnader för resor till en plats där arbetssträning eller andra rehabiliteringsinsatser äger rum eller dylikt. Regeringen delar utredningens synpunkt att ersättning inte skall utgå för utebliven arbetsinkomst bl.a. med hänsyn till den rätt till ledighet som i så fall också måste övervägas. Frågan bör såsom utredningen konstaterat behandlas i ett vidare sammanhang som beaktar också andra anhörigas välmotiverade önskan att medverka i rehabilitering av sina närmaste.

Om en anställd i utlandsstyrkan skadas svårt, är det även rimligt att de anhöriga får möjlighet att möta honom eller henne vid ankomsten till Sverige. Motsvarande bör gälla även vid ett dödsfall. När någon som skadats är i behov av långvarig läkarvård kan det också finnas anledning att bistå de anhöriga med ersättning för minst ett besök per månad under tiden för sjukhusvistelsen. En sådan ersättning bör ges för resa, uppehälle och för förlorad inkomst. Regeringen anser att den lämpligen bör ges efter samma grunder som gäller i fråga om ersättning av allmänna medel till vittnen m.fl.

Som ovan nämnts har ofta anhörigas stöd avgörande betydelse för en framgångsrik rehabilitering av den skadade. Men även de anhöriga kan själva vara i behov av psykosocialt stöd. Regeringen anser, i likhet med utredningen, att Försvarsmakten bör ta ett ansvar för att sådana behov hos de anhöriga tillgodoses. Försvarsmakten skall därför vid behov ge skäligt ekonomiskt bidrag till kostnader för sådant psykosocialt stöd till anhöriga som Försvars-

Överklagande

Regeringen föreslår att beslut med stöd av bestämmelserna om rehabilitering och ersättning till anhöriga får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Utredningen, som till övervägande del inte formulerat sitt förslag som rättighetslagstiftning, har ansett att Försvarsmaktens beslut med stöd av denna lag inte bör kunna överklagas. Däremot borde det enligt utredningen finnas möjlighet för den enskilde att begära omprövning av beslut inom Försvarsmakten, men på en högre nivå. Med hänsyn till att regeringen omformulerat förslaget så att det får karaktären av rättighetslagstiftning lämpar sig bestämmelserna bättre för en eventuell domstolsprövning. Skäl saknas därför att överväga en möjlighet till omprövning av Försvarsmaktens beslut i enlighet med utredningens förslag.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Författningsförslagen kan träda i kraft tidigast den 1 juli 1999. De föreslagna bestämmelserna bör gälla från ikraftträdandet. Dock bör det rehabiliterings-system som Försvarsmakten tillämpar för anställda i utlandsstyrkan vara enhetligt. De nya rehabiliteringsbestämmelserna bör därför tillämpas även på tidigare anställda i utlandsstyrkan som skadats efter utgången av år 1992. I fråga om ersättning till anhöriga innebär denna reglering att ersättning i sådana fall kan betalas ut för ersättningsgilla kostnader som uppkommit efter det att lagen trätt i kraft. Skadan som den enskilde drabbats av, och som en anhörig grundar sitt anspråk på, måste dock ha uppstått efter utgången av 1992.

Motionerna

Moderata samlingspartiet anser i Fö20 (m kommitté) att de som tjänstgör för Sverige i utlandsstyrkan måste känna att det finns ett säkert och fullgott försäkringsskydd om olyckan skulle vara framme. Det får inte finnas en tvekan om att staten är beredd att ta ett mycket långtgående ansvar för att ta hand om och sörja för framtiden för dem som skadats när de frivilligt ställt upp för landet i fredsbevarande insatser i konflikttrabbade områden. Detta måste vara vägledande vid utformningen av försäkringsskyddet för utlandsstyrkan.

De som tjänstgör i utlandsstyrkan anställs som kontraktsanställda. Kontraktstiden är ofta kort, i många fall cirka sex månader. De flesta som tjänstgör är unga och värvas i anslutning till sin värnpliktsutbildning. De som nyligen har gjort sin värnplikt är ofta de som har bäst kunskap om materiel och system. Många i utlandsstyrkan har ännu inte hunnit skaffa sig civil utbildning, än mindre hunnit skaffa sig arbete och yrkeskarriär.

Moderata samlingspartiet anser att *statens riskgaranti* skall utgå åtminstone i enlighet med utredningens förslag, dvs. ett engångsbelopp på 11 basbelopp samt ett årligt belopp på två basbelopp vid full medicinsk invaliditet. Riskgarantin är utformad som en statlig försäkring för dem som tjänstgör i utlandsstyrkan. Den knyts direkt till graden av medicinskt handikapp. Den är en skattefri försäkringssumma som inte avräknas och som utfaller utan villkor, såsom framtida arbete, framtida lön, bostadsort etc. Staten ersätter på detta sätt möjligheten att ta vanliga försäkringar. Det är nästan omöjligt för den enskilde att få tilläggsförsäkringar för en krigssituation. Riskgarantin skall också utgöra ett ideellt skadestånd för bestående men som förändrar förutsättningarna för både arbete och privatliv. Regeringen uppmanas därför att i förordningen utforma den statliga riskgarantin från dessa utgångspunkter. Detta skulle motivera att utredarens förslag kompletteras så att förslaget engångsbelopp höjs till nuvarande 22 basbelopp samtidigt som förslaget med 2 basbelopp årligen behålls. Detta är ytterligare aspekter som bör övervägas vid utformningen av garantin.

Det är viktigt att konsekvenserna av arbetsskada kan försäkras på ett tryggt sätt. *Livräntan* vid kvarstående handikapp bör baseras på minimum av den inkomst som utlandsstyrkan har, vilket motsvarar sju basbelopp.

Försvarsmakten skall ha *rehabiliteringsansvaret* för den som skadats. Vi anser att det är viktigt att rätten till rehabilitering kvarstår så länge det behövs. Många skador visar sig långt efter tjänstgöringen, inte minst vad gäller psykiska skador. Det går inte att sätta absoluta tidsgränser som tre eller fem år. Det är viktigt att de skadade garanteras stöd så att de inte faller emellan landstingens akutsjukvård och försäkringskassans åtaganden eller ställs i långa sjukvårdsköer.

Anhöriga måste ges goda möjligheter till besök och medverkan.

Det finns i detta sammanhang motiv för att även beröra frågan om *försäkringskyddet för de värnpliktiga* som tjänstgör inom landet. Förändringar i regelsystemet för de kontraktsanställda bör även aktualisera en översyn av reglerna för värnpliktiga som drabbas av skador vid tjänstgöring under grund- eller fortsättningsutbildning inom landets gränser.

Vänsterpartiet pekar i motion Fö17 (v kommitté) att länsrätten i sitt remissvar påtalat att livränteunderlaget bör vara sju basbelopp – inte fem. Grundlönen utgår med belopp motsvarande sju basbelopp vilket inte var fallet för några år sedan då grundlönen var lägre. Livränteunderlaget bör därför höjas till minst sju basbelopp (yrkande 1). Motionärerna vill även att Försvars-maktens ansvar för rehabilitering och för att vidta olika rehabiliteringsåtgärder bör förtydligas och föreslår därför ändringar i detta syfte i 6 § och 7 § (yrkandena 2 och 3). Beträffande den tid under vilken Försvarsmakten skall ha rehabiliteringsansvaret anser Vänsterpartiet att den inte bör sättas för snävt. Man pekar i motionen på att svåra psykiska effekter kan uppkomma långt efter det att personen är medicinskt färdigbehandlad. Det måste vara möjligt att individuellt pröva denna tid så att man kan få den mest lämpliga utbildningen (yrkande 4). Motionen framhåller att det är av största vikt att de anhöriga ges möjligheter att vara nära den skadade i så stor utsträckning som möjligt (yrkande 5). Därför är det viktigt att det klargörs att

en skadad person kan behöva stöd av flera anhöriga (yrkande 6). Det är en på tok för låg norm som anges i författningskommentaren med en resa/månad. Här bör i stället behoven styra (yrkande 7). Att ersättningen till vittnen skall vara normen för anhörigas ersättning bör strykas. Ersättningen till de anhöriga bör i stället motiveras ur skälighetssynpunkt och utgå från de reala kostnaderna (yrkande 8). För att göra det möjligt för alla, även sådana med låga inkomster, att kunna vara med sina anhöriga krävs att man dessutom får ersättning för förlorad arbetsinkomst (yrkande 9). Lagen bör enligt regeringens förslag gälla retroaktivt för dem som skadats efter utgången av år 1992. Vänsterpartiet anser att även ersättningen till anhöriga bör gälla från samma tidpunkt och inte från 1 juli 1999 vilket regeringen föreslår (yrkande 10).

Kristdemokraterna anser i Fö21 (kd kommitté) att ansvaret för eventuella skadade i utlandsstyrkan bör ligga på den tillfälliga arbetsgivaren, dvs. Försvarsmakten. Detta ansvar bör det lagstiftas om, även om rehabiliteringen kan ske i samarbete med övriga lämpliga myndigheter i samhället. Vi anser att *ansvaret skall vara livslångt*. Det ger en tydlig moralisk signal och även goda kostnadsincitament för Försvarsmakten att utarbeta en fungerande och effektiv rehabiliteringsorganisation. Det ger dessutom incitament för försvarret att öka säkerheten för personalen i utlandsstyrkan samt att förbättra färdigheten för dem som skickas ut (yrkande 5).

Kristdemokraterna vill betona att de som invalidiseras som en följd av sin tjänstgöring i utlandsstyrkan ofta är unga vältränade människor som kanske fått hela sin framtid förändrad. Enligt lagförslaget riskerar de att för resten av livet bedömas utifrån den utbildnings- och inkomstnivå som de har vid skadetillfället. Många kanske inte ens har hunnit fullfölja sin utbildning eller hunnit komma ut i arbetslivet. Kristdemokraterna föreslår därför att *livränteunderlaget* på sikt fastställs till minst sju basbelopp (yrkande 1).

När det gäller *Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar* anser motionärerna att ordval och formuleringar som ”skall” och ”medverka” i 6 § om rehabilitering bör stärkas så att det tydligt ”åligger” Försvarsmakten att ta sitt ansvar i den medicinska och yrkesmässiga rehabiliteringen (yrkande 2).

Det är även viktigt att betona att eventuella skador omfattar *såväl psykiska som fysiska skador*, detta med hänsyn till att de psykiska skadorna ofta nonchaleras av arbetsgivare. De psykiska skadorna är ofta svårare att identifiera, och sviterna kan återkomma i perioder (yrkande 3).

Den *sociala rehabiliteringen* är även av största vikt, då personalen efter hemkomsten inte bara skall fungera i sitt nya arbete utan även i sin sociala omgivning. Kristdemokraterna anser att i den rehabiliteringsorganisation som regeringen skall återkomma med i en förordning, bör den sociala rehabiliteringen inkluderas, vilket där så är lämpligt bör ske i samarbete med familjemedlemmar och den berörda personens närmaste omgivning (yrkande 4).

Kristdemokraterna anser däremot att det är märkligt att lagförslaget vad gäller ersättning jämför anhöriga med vittnen. Detta anser Kristdemokraterna skall strykas ur lagtexten. Det räcker att konstatera att de anhöriga är en självklar del i rehabiliteringsprocessen och har givna rättigheter till skäligen ersättning för de kostnader som medverkan i rehabiliteringen kan medföra (yrkande 6).

Att sedan de anhöriga enbart skall få rätt till ersättning för kostnader som har uppkommit efter den 30 juni 1999, medan bestämmelserna för den skadade personalen skall tillämpas efter utgången av år 1992, är likaledes otillfredsställande (yrkande 7).

Återigen har regeringen lagt ett förslag utan att tillföra de nödvändiga finansiella resurserna. Kristdemokraterna begär en redovisning av regeringen för de kostnader som lagen medför. Redovisningen bör även inkludera kostnaderna för upprättandet av en rehabiliteringsorganisation inom Försvarsmakten (yrkande 8).

Kristdemokraterna anser att det är mycket viktigt att även skadad personal i utlandsstyrkan från tidigare tjänstgöring än år 1992 får upprättelse för sin sak. De som fortfarande lider av skador från dessa utlandsinsatser bör i dag få rätt till sjukvård och rehabilitering. Vi anser att det bör prövas om huruvida startåret kan fastställas till 1948 då Sverige för första gången sände ut personal i FN-ledda operationer (yrkande 9).

Kristdemokraterna anser att utformningen och tillämpningen av lagen om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten bör utvärderas inom fem år efter att den har trätt i kraft (yrkande 10).

Miljöpartiet de gröna pekar i motion Fö18 (mp kommitté) på att det föreslagna tillämpningsområdet styrs av bestämmelsen i 1 §. Bestämmelsen innebär alltså inte att alla som tjänstgör inom internationell verksamhet inom Försvarsmakten skall vara anställda i utlandsstyrkan. Avgränsningen i lagen innebär att man inte kan anställa personer i utlandsstyrkan som tjänstgör utomlands med enbart humanitärt arbete utan någon anknytning till en väpnad konflikt, t.ex. personal som deltar för att rädda liv eller bygga upp en infrastruktur i ett land som drabbats av en naturkatastrof. Avgränsningen innebär vidare att lagen inte kan tillämpas på personal, inom t.ex. Försvarsmakten, som ingår i andra internationella uppdrag. Frågan är om denna ordning är tillfredsställande. Miljöpartiet anser att all personal som tjänstgör under riskfyllda betingelser bör ha samma socialrättsliga skydd (yrkande 1).

Enligt Miljöpartiet de grönas mening är fem basbelopp ett för lågt livränteunderlag i detta sammanhang. En person som engagerat sig i Sveriges internationella fredsfrämjande verksamhet, och som fått en arbetsskada under tjänstgöringen som lett till inkomstförlust kanske för all framtid, skall inte riskera sina fortsatta ekonomiska villkor på grund av att de totalförsvarspiktiga får motsvarande ersättning. En jämförelse kan göras med den ersättning som norska anställda i FN-kontingenter erhåller. Denna är av en helt annan storlek än vad svenska anställda har. Miljöpartiet föreslår därför ett livränteunderlag vid arbetsskada om minst sju basbelopp (yrkande 2).

Miljöpartiet instämmer inte i regeringens bedömning och föreslår i stället att *någon tidsbegränsning inte skall föreligga* för Försvarsmaktens ansvar för den enskildes rehabilitering. Som skäl härför kan bl.a. anges att psykiska skador kan visa sig långt efter det att tre- respektive femårsgränsen är passerad. Det finns åtskilliga exempel på att psykiska åkommor uppkommit åratals efter avslutad mission (yrkande 3).

Motionärerna framhåller att särskild uppmärksamhet skall ägnas åt incidenter med radiologiska, biologiska eller kemiska ämnen samt olika typer av

höggradig smitta. Med tanke på de omständigheter som råder i ett konflikt-drabbat område, bör riskerna för denna typ av incidenter samt infektionssjukdomar inte underskattas. En kunskapsbank med information om t.ex. olika länders infektionspanorama är av vikt vid planering och genomförande av fredsfrämjande missioner (yrkande 4).

I motion 1998/99:Fö19 anser *Marianne Andersson (c)* att förslaget bör kunna tydliggöras på ett par punkter. Det bör göras klart att förslaget är av karaktären rättighetslagstiftning. Någon tidsbegränsning av Försvarmaktens rehabiliteringsansvar, i enlighet med 8 § i lagförslaget, synes onödig. Det förefaller inte troligt att någon överkonsumerar rehabiliteringsinsatser. Riksdagen bör vidare betona att lagförslagets skrivning om att livränteunderlaget skall utgöra minst fem basbelopp just innebär en lägstanivå. Ersättning till anhöriga bör utgå för reella och skäliga kostnader och omfatta ersättning för förlorad arbetsinkomst.

Utskottets överväganden

En utvärdering av lagförslaget m.m.

Kristdemokraterna har i Fö21 yrkande 10 bl.a. föreslagit att utformningen och tillämpningen av lagen bör utvärderas inom fem år. Vidare begärs i yrkande 8 en redovisning av de kostnader som lagen medför.

Moderata samlingspartiet anser i Fö20 att det i detta sammanhang finns motiv för att även beröra frågan om försäkringsskyddet för de värnpliktiga som tjänstgör inom landet. Förändringar i regelsystemet för de kontraktsanställda bör även aktualisera en översyn av reglerna för värnpliktiga som drabbas av skador vid tjänstgöring under grund- eller fortsättningsutbildning inom landets gränser.

Regeringen har lämnat förslag till en ny lag inom utskottets ansvarsområde. Riksdagen lägger stor vikt vid uppföljning och utvärdering av effekterna m.m. av sina beslut. Kristdemokraternas förslag att följa upp lagens effekter, dess tillämpning och eventuella kostnader ligger således i linje med riksdagens ambitioner i detta avseende. Regeringen bör därför följa upp vilka konsekvenser som den nya lagregleringen får i olika avseenden, och återkomma till riksdagen med en redovisning vid den tidpunkt som regeringen finner lämplig, dock senast inom fem år.

Den s.k. Pliktutredningen (Fö 1998:01) har fått tilläggsdirektiv (Dir. 1998:49) av regeringen att bl.a. se över personskadeskyddet för de totalförsvarspliktiga. Utredningen skall redovisa sina överväganden och förslag senast den 1 februari år 2000. En prövning av personskadeskyddet för de totalförsvarspliktiga bör enligt utskottets mening göras i ljuset av de regler som gäller för korttidsanställda och för visstidsanställda. Utskottet räknar med att regeringen återkommer till riksdagen när den övervägt Pliktutredningens förslag i dessa delar.

Vad utskottet nu har anfört om behovet av en utvärdering av lagens effekter och dess tillämpning bör *riksdagen som sin mening ge regeringen till känna*.

Regeringen avser att meddela ytterligare föreskrifter genom förordning. Detta gäller – enligt vad utskottet erfarit – även de frågor som Moderata samlingspartiet tar upp rörande utformningen av den statliga riskgarantins förmånsregler som regeringen har att besluta om. Utskottet noterar att regeringen i propositionen redovisar att den inte avser att följa utredningens förslag till ändring av denna. Regeringskansliet har inför utskottet redovisat att några några försämringar av riskgarantin inte är aktuella. Det är utskottets mening att riskgarantin framgent skall utformas så att minst nuvarande förmånsnivå upprätthålls.

Utskottet anser det därför inte *nu* motiverat med några bindande riktlinjer från riksdagens sida när det gäller det fortsatta författningsarbetet som regeringen ansvarar för. Utskottet kommer emellertid att inom ramen för sin uppföljnings- och utvärderingsverksamhet följa upp hur de reglerna utformas mer i detalj och vid behov ta erforderliga initiativ till förbättringar. Några riktlinjer från riksdagens sida avseende t.ex. riskgarantins närmare utformning behövs därför inte nu.

Utskottet har övervägt möjligheten att komplettera och förtydliga det förelagda lagförslaget på vissa punkter. Detta skulle emellertid kräva ett fördjupat författningstekniskt arbete och därmed riskera att fördröja lagens ikraftträdande. Utskottet är angeläget om att det kompletterande skydd som den nya lagen ger de anställda i utlandsstyrkan träder i kraft snarast.

Lagens tillämpningsområde

Regeringen föreslår att den nya lagen skall tillämpas på alla som är anställda i utlandsstyrkan inom Försvarsmakten. I utlandsstyrkan anställs endast den personal som behövs för internationell verksamhet utomlands för vissa i lagen närmare angivna syften.

Miljöpartiet framhåller i Fö18 yrkande 1 att avgränsningen innebär att lagen inte kan tillämpas på personal som ingår i andra internationella uppdrag, vilket inte är tillfredsställande. Miljöpartiet anser att all personal som tjänstgör under riskfyllda betingelser bör ha samma socialrättsliga skydd.

Utskottet delar regeringens uppfattning att den särreglering som nu föreslås är motiverad med hänsyn till den specifika hotbild som tjänstgöringen i utlandsstyrkan medför. Det är angeläget att öka skyddet för de personer som ställer upp i dessa, relativt sett, riskfyllda uppdrag. Utskottet ifrågasätter emellertid inte att ett motsvarande skydd kan vara motiverat även för vissa andra kategorier vilka, på uppdrag av regeringen eller en statlig myndighet, sänds ut i särskilt riskfyllda internationella uppdrag, och därmed utvidga lagens tillämpningsområde till att omfatta även dessa. Utskottet noterar att det inte finns några hinder mot att regeringen särskilt beslutar för ett visst uppdrag att bl.a. motsvarande rehabiliteringsbestämmelser som nu föreslås för utlandsstyrkan skall gälla även för andra grupper. Det bör emellertid enligt utskottets mening ankomma på regeringen att under det kommande

utvärderingsarbetet närmare överväga om den föreslagna lagens bestämmelser – helt eller delvis – bör utvidgas även till andra kategorier än de nu aktuella och i så fall återkomma till riksdagen. Motion Fö18 yrkande 1 bör därför inte bifallas av riksdagen.

Regler vid prövning av arbetsskada

I propositionen föreslås i 5 § första stycket att lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkringen (LAF) skall gälla från det att den första färden till tjänstgöringsplatsen påbörjas till det att den sista färden från tjänstgöringsplatsen avslutas. Enligt förslaget skall skada som inträffar under denna tid anses som arbetsskada om övervägande skäl talar för det.

För tydlighetens skull vill *utskottet framhålla* att med arbetsskada menas i detta sammanhang skada till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan som en anställd i utlandsstyrkan har varit utsatt för under den i 5 § första meningen angivna tiden. Även skador som uppkommit under fritid kommer därmed att omfattas av lagens regler och således kunna godkännas som arbetsskada. Skador som uppkommit under semester eller motsvarande utanför tjänstgöringslandet skall dock omfattas av lagens skydd endast om det finns särskilda skäl för det.

Om det konstateras att den anställde har varit utsatt för olycksfall eller annan skadlig inverkan under den skyddade tiden skall, i enlighet med den s.k. bevisregeln i 2 kap. 2 § LAF, skada som han eller hon har ådragit sig anses vara orsakad av den skadliga inverkan om övervägande skäl talar för det. Om det är förmånligare för den enskilde skall i stället bevisreglerna i 7 och 8 §§ lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd (LSP) tillämpas. Med detta förtydligande tillstyrker utskottet propositionens förslag.

Underlaget för livränta

Livränteunderlaget bör enligt regeringen bestämmas till minst fem basbelopp vid tillämpningen av lagen om arbetsskadeförsäkring. Den som till följd av en arbetsskada har fått sin förmåga att skaffa sig inkomst genom arbete nedsatt har enligt lagen om arbetsskadeförsäkring i vissa fall rätt till livränta. Regeringen anser att ett garanterat livränteunderlag om fem basbelopp är väl avvägt för den ifrågavarande gruppen.

Moderata samlingspartiet, Vänsterpartiet, Kristdemokraterna samt Miljöpartiet anser alla att det garanterade livränteunderlaget bör bestämmas till minst sju basbelopp. I motion Fö19 (c) betonar motionären att lagförslagets skrivning om att livränteunderlaget skall utgöra minst fem basbelopp just skall innebära en lägstnivå.

Utskottet erinrar om att flertalet av dem som tjänstgör i utlandsstyrkan är förhållandevis unga. Många har inte hunnit fullfölja sin yrkesutbildning eller högre studier och därmed kunnat etablera sig i arbetslivet. Enligt utskottets mening talar övervägande skäl för att underlaget för livränta bör bestämmas till minst sju basbelopp. De är rimligt att det fåtal personer som – ofta i unga

år – skadas så allvarligt under tjänstgöring inom utlandsstyrkan, att den framtida försörjningsförmågan blir allvarligt nedsatt, ges en lägsta livränta som ligger i nivå med den inkomst som huvuddelen har.

Utskottet är medvetet om att den något högre garanterade livräntenivå som utskottet förordar, skulle kunna medföra något högre kostnader än vad regeringen föreslagit. Såvitt utskottet erfarit har emellertid flertalet anställda i utlandsstyrkan en inkomst som ligger i nivå med eller överstiger sju basbelopp. Antalet personer som skadas och får omfattande bestående skador bedöms – inte minst med hänsyn till hittillsvarande erfarenheter – bli litet. Den merkostnad som skulle kunna följa av utskottets förslag torde i sammanhanget bli försumbar och är motiverad. Lagförslaget bör sålunda ändras i detta avseende. Utskottet anser därför att motionerna Fö17 (v) yrkande 1, Fö18 (mp) yrkande 2, Fö20 (m) i denna del samt Fö21 (kd) yrkande 1 bör bifallas av riksdagen.

Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar

Försvarsmaktens ansvar för rehabilitering av den skadade regleras i 6–10 §§. Regeringen föreslår att Försvarsmakten skall utreda rehabiliteringsbehovet, planera insatserna samt stödja och hjälpa den skadade så att han eller hon får lämplig arbetsträning eller utbildning. Försvarsmakten skall ekonomiskt bidra till en utbildning som motiveras av eller förlängs till följd av skadan. Försvarsmakten skall även ekonomiskt bidra till andra särskilda rehabiliteringsinsatser.

Ett stort antal motioner lämnar förslag som syftar till att utvidga, precisera eller förlänga Försvarsmaktens lagreglerade skyldigheter för den skadades rehabilitering.

Moderata samlingspartiet anser i Fö20 att det är viktigt att rätten till rehabilitering kvarstår så länge det behövs.

Vänsterpartiet vill i Fö17 förtydliga Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar och föreslår (yrkandena 2 och 3) sådana förändringar i 6 och 7 §§. Rehabiliteringstiden måste prövas individuellt (yrkande 4).

Kristdemokraterna vill i Fö21 göra Försvarsmaktens ansvar tydligare än vad regeringen gör (yrkande 2) samt att ansvaret även skall omfatta såväl psykiska som fysiska skador (yrkande 3) och även omfatta den sociala rehabiliteringen (yrkande 4). Ansvaret för Försvarsmakten bör vara livslångt (yrkande 5).

Miljöpartiet föreslår i Fö18 (yrkande 3) att någon tidsbegränsning inte skall föreligga för Försvarsmaktens ansvar för den enskildes rehabilitering varvid uppmärksamhet även skall ägnas åt incidenter med radiologiska, biologiska eller kemiska ämnen (yrkande 4).

Marianne Andersson (c) anser i Fö19 att någon tidsbegränsning av Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar synes onödig.

Utskottet vill inledningsvis erinra om att lagförslagens bestämmelser är *komplement* till det socialrättsliga skydd som finns för alla och en var. Förslaget innebär således ingen inskränkning av det ansvar som t.ex. den skadades ordinarie arbetsgivare har enligt arbetsmiljölagen eller lagen om allmän

försäkring. Ansvaret för rehabilitering omfattar såväl psykiska som fysiska skador.

Försvarmakten kan i rehabiliteringsarbetet medverka t.ex. till att hjälpa den enskilde att komma fram till lämplig yrkesutbildning, stödja ansökningsprocedurer m.m. samt att ge ekonomiska förutsättningar för att den enskilde skall kunna genomföra kompletterande grundutbildning m.m. Däremot kan Försvarmakten inte ges ett ansvar för att den enskilde faktiskt antas till t.ex. olika typer av högskoleutbildningar eftersom lärosätena har sina egna antagningskrav och -former.

Enligt utskottets mening är de åtgärder som Försvarmakten åläggs att göra för den skadade betydligt mer långtgående än vad som är normalt för andra skadade. Inget hindrar att Försvarmakten medverkar i avsevärt större omfattning än vad som framgår t.ex. av författningskommentarerna till 6 och 7 §§ om det behövs.

När det gäller frågan om Försvarmaktens tidsmässiga rehabiliteringsansvar föreslår regeringen att Försvarmaktens sociala och arbetslivsinriktade rehabiliteringsansvar skall bestå under tre år. Tiden skall dock kunna förlängas med ytterligare två år. Försvarmakten skall samarbeta med andra berörda myndigheter och samordna sina rehabiliteringsinsatser med eventuell annan arbetsgivares åtgärder. I 8 § har Försvarmaktens tidsmässiga ansvar för rehabiliteringsåtgärderna således begränsats till fem år.

I flera motioner krävs emellertid att tiden för Försvarmaktens ansvar förlängs. Utskottet erinrar om att tiden för Försvarmaktens ansvar inte räknas från den tid då skadan uppkom. Tiden för rehabiliteringsansvaret räknas först från den tidpunkt då åtgärderna i 6 § punkterna 2 och 3 kan inledas. Detta innebär oftast att den medicinska rehabiliteringen redan är avslutad och att en utredning gjorts om vilka specifika åtgärder som behövs, för att den skadade skall kunna återfå full arbetsförmåga eller för att hans eller hennes möjligheter att i framtiden försörja sig genom förvärvsarbete stärks. Utskottet räknar med att Försvarmakten naturligtvis utsträcker tiden – utöver de sammanlagt minst fem år som föreslås i lagen – för sina rehabiliteringsinsatser om detta behövs för att rehabiliteringen skall bli framgångsrik, vilket även torde ligga i Försvarmaktens intresse att så sker.

Utskottet har tidigare begärt att effekterna och tillämpningen av lagen skall följas upp. Därmed får riksdagen en möjlighet att ta ställning till om Försvarmaktens ansvar både vad gäller omfattningen av åtgärder och under den tid som den skall lämnas behöver utvidgas. Regeringens förslag bör sålunda bifallas av riksdagen.

Motionerna Fö20 (m) i denna del, Fö17 (v) yrkandena 2–4, Fö21 (kd) yrkandena 2–5, Fö18(mp) yrkandena 2 och 3 samt Fö19 (c) i denna del bör således inte bifallas av riksdagen.

Ersättning till anhöriga

I 11 § regleras dels vilken ersättning anhöriga skall få när de medverkar vid den skadades rehabilitering, dels vilken ersättning som anhöriga kan få om

en anställd i utlandsstyrkan förolyckas eller skadas så svårt att sjukhusvård krävs.

I motion Fö20 anser *Moderata samlingspartiet* att den anhöriga måste ges goda möjligheter till besök och medverkan.

Vänsterpartiet anser i Fö17 yrkandena 5–10 att det är av största vikt att de anhöriga ges möjligheter att vara nära den skadade i så stor utsträckning som möjligt och att det kan behövas att flera anhöriga är närvarande. Den norm som anges i propositionens författningskommentar är för låg, i stället bör behovet styra. Ersättningen bör ske utifrån en skälighetsbedömning och inte jämföras med den för vittnen. Även ersättning för förlorad arbetsinkomst bör utgå. Ersättning bör utgå för tiden efter år 1992.

Kristdemokraterna anser i Fö21 yrkandena 6 och 7 bl.a. att jämförelsen mellan anhöriga till skadade och vittnen i lagförslaget bör strykas. De anhöriga är en självklar del i rehabiliteringsprocessen och har rätt till skälig ersättning för de kostnader som den kan medföra. Att ersättning endast kan utgå för kostnader som uppkommit efter 30 juni 1999 är otillfredställande.

Marianne Andersson (c) framhåller i Fö19 att ersättning till anhöriga bl.a. bör omfatta förlorad arbetsinkomst.

Utskottet delar regeringens uppfattning att det ofta är ytterst väsentligt för resultatet av övriga insatser, att de anhöriga engagerar sig i rehabiliteringen av en skadad. Försvarsmakten bör därför sträva efter att i samråd med den skadade uppmuntra och stödja sådant engagemang från de anhörigas sida. Lagförslaget begränsar inte ersättningen till endast *en* anhörig.

Utskottet vill erinra om att 11 § tar sikte på att anhörigersättningen omfattar två principiellt skilda fall. I det första fallet omfattas ersättning för anhörigas medverkan i den skadades rehabilitering. Lagförslaget tar i detta fall sin utgångspunkt i *den skadades behov* av anhörignärvaro för sin rehabilitering. Försvarsmakten skall i sådana fall ge anhöriga skälig ersättning för de kostnader som uppstår. Det kan t.ex. röra sig om ökade boendekostnader, kostnader för barn tillsyn, kostnader för resor till en plats där arbetsträning eller andra rehabiliteringsinsatser äger rum eller dylikt. Utskottet delar regeringens uppfattning att ersättning inte skall utgå för utebliven arbetsinkomst bl.a. med hänsyn till den rätt till ledighet som i så fall också måste övervägas.

I det andra fallet avses *anhörigas behov* att besöka en skadad som vistas på sjukhus eller att få möta honom eller henne vid ankomsten till Sverige. Motsvarande bör gälla vid dödsfall. Utskottet anser att den mer schablonmässiga ersättningsnorm som anges i propositionen i dessa fall därför är motiverad.

Utskottet anser därför att riksdagen bör bifalla regeringens förslag till ersättning till anhöriga och avslå förslagen i motionerna Fö19 yrkandena 5–10, Fö21 yrkandena 6 och 7 samt Fö19 i denna del.

Övergångsbestämmelser

De föreslagna bestämmelserna bör gälla från den 1 juli 1999. De nya rehabiliteringsbestämmelserna bör tillämpas även på tidigare anställda i utlandsstyrkan som skadats efter utgången av år 1992. I fråga om ersättning till anhöriga innebär denna reglering att ersättning i sådana fall kan betalas ut för

ersättningsgilla kostnader som uppkommit sedan lagen trätt i kraft, dvs. den 1 juli 1999. Skadan som den enskilde drabbats av, och som en anhörig grundar sitt anspråk på, måste dock ha uppstått efter utgången av 1992.

Kristdemokraterna föreslår dock i Fö21 yrkande 9 att det bör prövas om startåret för dem som skall omfattas av de nya reglerna bör bestämmas till år 1948.

Sen 1948 har cirka 80 000 svenskar medverkat i internationella insatser. Utskottet bedömer att det saknas praktiska förutsättningar att låta alla dessa omfattas av de nya reglerna. I flertalet fall där aktiva och meningsfulla rehabiliteringsinsatser kan göras från Försvarmaktens sida torde skadorna ha inträffat efter 1992. Motion Fö21 yrkande 9 bör därför inte bifallas.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *lag om utlandsstyrkan inom Försvarmakten* att riksdagen med bifall till motionerna 1998/99:Fö17 yrkande 1, 1998/99:Fö18 yrkande 2, 1998/99:Fö20 i denna del och 1998/99:Fö21 yrkande 1 antar regeringens förslag i proposition 1998/99:68 till lag om utlandsstyrkan inom Försvarmakten, *med den ändringen* i 5 § tredje stycket att livränteunderlaget skall utgöra minst sju basbelopp,

res. 1 (kd)

2. beträffande *utvärdering av lagen m.m.* att riksdagen med anledning av motion 1998/99:Fö21 yrkandena 8 och 10 och med avslag på motionerna 1998/99:Fö17 yrkandena 2–10, 1998/99:Fö18 yrkandena 1, 3 och 4, 1998/99:Fö19, 1998/99:Fö20 i övriga delar samt 1998/99:Fö21 yrkandena 2–7 och 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en utvärdering av lagen.

res. 2 (m)

res. 3 (v)

res. 4 (mp)

Stockholm den 6 maj 1999

På försvarsutskottets vägnar

Henrik Landerholm

I beslutet har deltagit: Henrik Landerholm (m), Tone Tingsgård (s), Christer Skoog (s), Karin Wegestål (s), Stig Sandström (v), Åke Carnerö (kd), Olle Lindström (m), Rolf Gunnarsson (m), Ola Rask (s), Håkan Juholt (s), Berit Jóhannesson (v), Margareta Viklund (kd), Anna Lilliehöök (m), Lars Ångström (mp), Erik Arthur Egervärn (c), Runar Patriksson (fp) och Berndt Sköldestig (s).

Reservationer

1. Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten (mom. 1)

Åke Carnerö och Margareta Viklund (båda kd) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 18 börjar med ”I flera motioner” och slutar med ”bifallas av riksdagen” bort ha följande lydelse:

Proposition 1998/99:68 Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten handlar om att öka den ekonomiska säkerheten för de personer som inom Försvarsmakten ingår i olika fredsuppdrag.

Den tillfälliga arbetsgivaren, dvs. Försvarsmakten, skall ha det fulla ansvaret för eventuella skadade i utlandsstyrkan. Detta gäller såväl ekonomisk ersättning som rehabiliteringsansvar.

Enligt regeringens förslag begränsas Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar till tre år från det att åtgärder kan inledas. I särskilda fall kan åtgärderna utsträckas ytterligare två år.

Även om behandlingen, rehabiliteringen, i många fall kan rymmas inom den av regeringen föreslagna tidsramen skall Försvarsmaktens ansvar vara livslångt för den som skadat sig inom Försvarsmaktens utlandstjänstgöring. Det ger en tydlig normgivande signal innebärande bl.a. goda kostnadsincitament för Försvarsmakten att utarbeta en fungerande och effektiv rehabiliteringsorganisation. Det ger dessutom incitament för försvaret att öka säkerheten för personalen i utlandsstyrkan samt att förbättra färdigheten för dem som skickas ut för utlandstjänstgöring. Motion 1998/99:Fö21 yrkandena 2 och 5 bör därför bifallas.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten

dels att riksdagen med bifall till motionerna 1998/99:Fö17 yrkande 1, 1998/99:Fö18 yrkande 2, 1998/99:Fö20 i denna del och 1998/99:Fö21 yrkande 1 antar regeringens förslag i proposition 1998/99:68 till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten, *med den ändringen* i 5 § tredje stycket att livränteunderlaget skall utgöra minst sju basbelopp, *dels* att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö21 yrkandena 2 och 5 med ändring av regeringens förslag att 6 § skall ha följande lydelse:

6 § Om någon skadas under anställning i utlandsstyrkan, åligger det Försvarsmakten i samråd med den skadade att

1. utreda behovet av åtgärder för att den skadade skall återfå full arbetsförmåga eller för att stärka den skadades möjligheter att i framtiden försörja sig genom förvärvsarbete,

2. om det är möjligt, ge den skadade lämplig arbetsträning inom ramen för Försvarsmaktens verksamhet, samt

3. se till att den skadade får tillgång till lämplig yrkesutbildning eller fortbildning som är ägnad att stärka hans eller hennes förvärvsförmåga.

2. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2)

Henrik Landerholm, Olle Lindström, Rolf Gunnarsson och Anna Lilliehöök (alla m) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 15 börjar med ”Regeringen avser att” och slutar med ”nuvarande förmånsnivå upprätthålls” bort ha följande lydelse:

Regeringen avser att meddela ytterligare föreskrifter genom förordning. Detta gäller – enligt vad utskottet erfarit – även de frågor som Moderata samlingspartiet tar upp rörande utformningen av den statliga riskgarantins förmånsregler som regeringen har att besluta om. Utskottet noterar att regeringen i propositionen redovisar att den inte avser att följa utredningens förslag till ändring av denna. Regeringskansliet har inför utskottet redovisat att några försämringar av riskgarantin inte är aktuella. Det är utskottets mening att riskgarantin framgent utformas i enlighet med det förslag som framförs i Moderata samlingspartiets motion 1998/99:Fö20. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 18 börjar med ”I flera motioner” och slutar med ”bifallas av riksdagen” bort ha följande lydelse:

I flera motioner krävs emellertid att tiden för Försvarsmaktens ansvar förlängs. Utskottet erinrar om att tiden för Försvarsmaktens ansvar inte räknas från den tid då skadan uppkom. Tiden för rehabiliteringsansvaret räknas först från den tidpunkt då åtgärderna i 6 § punkterna 2 och 3 kan inledas. Detta innebär oftast att den medicinska rehabiliteringen redan är avslutad och att en utredning gjorts om vilka specifika åtgärder som behövs för att den skadade skall kunna återfå full arbetsförmåga eller för att hans eller hennes möjligheter att i framtiden försörja sig genom förvärvsarbete stärks.

Utskottet anser att de förändringar som blir resultatet av liggande lagförslag är angelägna. Därför är det väsentligt att lagstiftningen kan träda i kraft redan den 1 juni 1999. Likväl är frågan om Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar enligt utskottets mening inte tillräckligt belyst. Behovet snarare än de tidsbegränsningar som regeringen föreslår bör vara styrande för rehabiliteringsansvarets utsträckning i tid. Utskottet förutsätter därför att regeringen snarast återkommer till riksdagen med förslag om reglering av tiden för rehabiliteringsansvaret för personal i utlandsstyrkan. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna samtidigt som lagförslaget bifalls i sitt nuvarande skick.

2. beträffande *utvärdering av lagen m.m.*

att riksdagen med anledning av motionerna 1998/99:Fö20 i denna del och 1998/99:Fö21 yrkandena 8 och 10 och med avslag på motionerna 1998/99:Fö17 yrkandena 2–10, 1998/99:Fö18 yrkandena 1, 3 och 4, 1998/99:Fö19, 1998/99:Fö20 i övriga delar, samt 1998/99:Fö21 yrkandena 2–7 och 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört *dels* om en utvärdering av lagen, *dels* om nivån på den statliga riskgarantin och *dels* om förslag till reglering av tiden för Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar.

3. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2)

Berit Jóhannesson och Stig Sandström (båda v) anser

dels att utskottets anförande på s. 18 som börjar med ”Utskottet räknar med” och slutar med ”bifallas av riksdagen” bort ha följande lydelse:

Utskottets uppfattning är att rehabiliteringsbehovet i vissa fall kan överstiga den tid som Försvarsmaktens ansvar föreslås få i det av regeringen framlagda lagförslaget. Speciellt med tanke på de psykiska skador som kan uppkomma långt efter hemkomsten. Därför bör enligt utskottets mening Försvarsmaktens ansvar inte begränsas till dessa fem år utan behoven måste prövas mer individuellt om detta behövs för att rehabiliteringen skall bli framgångsrik. Utskottet anser sålunda att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö17 yrkande 4 bör begära förslag till sådan lagändring från regeringen. Vad utskottet anfört om behovet av en snabb lagändring för att utsträcka Försvarsmaktens tidsmässiga ansvar bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *utvärdering av lagen m.m.*

att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö17 yrkande 4 och med anledning av motion 1998/99:Fö21 yrkandena 8 och 10 och med avslag på motionerna 1998/99:Fö17 yrkandena 2, 3 och 5-10, 1998/99:Fö18 yrkandena 1, 3 och 4, 1998/99:Fö19, 1998/99:Fö20 i övriga delar samt 1998/99:Fö21 yrkandena 2-7 och 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört *dels* om en utvärdering av lagen, *dels* om förslag till reglering av tiden för Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar.

4. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2)

Lars Ångström (mp) anser

dels att utskottets anförande på s. 15 som börjar med ”Utskottet noterar att” och som på s. 16 slutar med ”bifallas av riksdagen” bort ha följande lydelse:

Vad gäller lagens tillämpningsområde innebär avgränsningen att annan personal än den som inte anställts i utlandsstyrkan ej omfattas. Utskottet

noterar att det inte finns några hinder mot att regeringen beslutar särskilt för ett visst uppdrag att bl.a. motsvarande rehabiliteringsbestämmelser som nu föreslås utlandsstyrkan skall gälla även för andra grupper. Men det utgör en brist att personal som på uppdrag av regeringen eller en statlig myndighet sänds ut i särskilt riskfyllda internationella uppdrag i samband med väpnade konflikter inte med automatik omfattas av lagen. Som exempel kan nämnas totalförsvarspliktiga som deltar i internationell minröjning och som inte är anställda av utlandsstyrkan och således inte omfattas av lagen till skillnad från minröjare anställda av utlandsstyrkan. Utskottet vill därför att regeringen vidgar lagen till att omfatta också dem som utför uppdrag liknande de som utlandsstyrkan utför men som av olika skäl ej är anställda av utlandsstyrkan. Utskottet anser sålunda att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö18 yrkande 1 begär att regeringen snarast skall återkomma med förslag till sådan lagändring som utvidgar lagens tillämpningsområde. Vad utskottet har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets anförande på s. 18 som börjar med ”I flera motioner” och slutar med ”bifallas av riksdagen” bort ha följande lydelse:

Försvarsmaktens tidsmässiga rehabiliteringsansvar för personal som deltagit i internationella insatser bör ej vara tidsbegränsat till fem år. Många skador, inte minst psykiska, kan återuppstå långt efter det att de första rehabiliteringsinsatserna avslutats. Försvarsmaktens ansvar bör därför vara obegränsat i tid. Detta kräver en snar lagändring jämfört med det nu liggande lagförslaget. Utskottet anser sålunda att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö18 yrkande 3 begär att regeringen snarast skall återkomma med förslag till ändring av lagen i detta avseende. Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande utvärdering av lagen m.m.

att riksdagen med bifall till motion 1998/99:Fö18 yrkandena 1 och 3 samt med anledning av motion 1998/99:Fö21 yrkandena 8 och 10 och med avslag på motionerna 1998/99:Fö17 yrkandena 2–10, 1998/99:Fö18 yrkande 4, 1998/99:Fö19, 1998/99:Fö20 i övriga delar, samt 1998/99:Fö21 yrkandena 2–7 och 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört *dels* om en utvärdering av lagen, *dels* om en utvidgning av lagens tillämpningsområde och *dels* om förslag till lagreglering av tiden för Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar.

Särskilt yttrande

Berit Jóhannesson och Stig Sandström (båda v) anför:

I Vänsterpartiets motion 1998/99:Fö17 har vi yrkat på en mängd förändringar bl.a. vad gäller behovet av ersättningar vid deltagande i rehabilitering av den skadade. Med hänsyn till att dessa förändringar kräver omfattande lag-

stiftningsarbete och då vi anser det viktigt att lagen – trots ett antal brister – snabbt träder i kraft yrkar vi inte nu avslag på lagförslaget. Utskottet begär ju en uppföljning och utvärdering av den nya lagen. Utskottet kommer även självt att följa upp detaljerna i lagens tillämpning. Vi räknar med att ytterligare justeringar i lagen, som vi anser är motiverade, kommer upp i det sammanhanget.

Sammanfattning.....	1
Propositionen.....	1
Motionerna	1
Motioner med anledning av proposition 1998/99:68 Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.....	1
Utskottet	3
Regeringen.....	3
Ärendet och dess beredning	3
Lagens tillämpningsområde	4
Tillämpningen av vissa lagar.....	5
Försvarsmaktens arbetsmiljöansvar	5
Anställningsform, semester och arbetstid m.m.....	6
Regler vid prövning av arbetsskada.....	6
Rehabiliteringsansvaret	7
Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar.....	7
Begränsning av rehabiliteringsansvaret i tiden m.m.	8
Ersättning till anhöriga	9
Överklagande	10
Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	10
Motionerna.....	10
Utskottets överväganden.....	14
En utvärdering av lagförslaget m.m.	14
Lagens tillämpningsområde	15
Regler vid prövning av arbetsskada	16
Underlaget för livränta	16
Försvarsmaktens rehabiliteringsansvar	17
Ersättning till anhöriga.....	18
Övergångsbestämmelser.....	19
Hemställan	20
Reservationer.....	21
1. Lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten (mom. 1).....	21
2. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2).....	22
3. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2).....	23
4. Utvärdering av lagen m.m. (mom. 2).....	23
Särskilt yttrande.....	24
Förslag till lag om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.....	26